אַן אינטערעסאַנטע רעדע פון הרב דר. יוסף סאָלאָווייטשיק אין ישיבת רבי יצחק אלחנן

זיינע טיפע געדאַנקען וועגען די הויפּט־אידעען פון אידענטום. — ווען דער איד קען זיך פאַרגינען צו זיין בלויז אַ „היטער" און ווען ער דאַרף ווערען אַ „שאַפער". — אַ פילאָזאָפישער בליק אין אַלטע אידישע ספרים. — אַ פּסיכאָלאָגישע אַנאַליזע אין דעם געדאַנקען־גאַנג פון רבי עקיבא און אלישע בן אבויה (אחר). — אַ רעדע פון פינף שעה, וואָס האָט געהאַלטן געשפּאַנט אַן עולם פון צוויי טויזענט צוהערער.

פון הרב א. ב. שורין

מען הערט גאַנץ אָפט ווי געוויסע געזעלשאַפטליכע עסקנים און קולטור־טוער באַקלאַגען זיך, אַז אין די לעצטע יאָרען איז שווער געוואָרען אין ניו יאָרק צוזאַמענצוברענגען אַ עולם ביי געזעלשאַפטליכע און קולטור־אונטערנעמונגען, וואו די רעדנער רעדען מאַמע־לשון — אידיש. קודם, באַקלאַגען זיי זיך, קומט זעהר אַ קליינער עולם אין אַלגעמיין. און צווייטענס — זעהען זיך צווישען דעם זעלבען קליינעם עולם אַממערסטען עלטערע מענשען די יוגענט קומט ניט.

אַט די אַלע באַקלאַגער און באַוויינער פון דער ביטערער דאָליע וואָס די אידישע שפּראַך האָט איצט ביי אונז אין ניו יאָרק, וואָלט איך זיי געראַטען זיך אַריינצוכאַפּען, כאָטש איין מאָל אין יאָר, אין דעם „אַלטען אידישען בית מדרש" און זיי וואָלטען ערשטע געזעהן ווי די אידישע שפּראַך קייגט גאָר מיט פּראַכט און גלאַנץ און גראַד צווישען אַ גרויסען עולם פון הי־געבאָרענער יוגענט.

מיט דעם אויסדרוק דעם „אַלטען אידישען בית־מדרש" האָבען מיר איצט ניט אין זינען די רעגולערע קלאַסען־למודים אין די ישיבות, וואו די אונטערריכט־שפּראַך איז אידיש, נאָר דאָס מאָל וועלען מיר גראַד אָנווייזען אויף אַ „קולטור אונטערנעמונג" וואָס אויף דעם מאָדערנעם לשון וואָלט מען עס גערופען אַ פ אָ ר ו ם. מער ניט, וואָס מיר האָבען דאָ אין געדאַנק איז — אַ ת ו ר ה־פ אָ ר ו ם, וואו אַ באַרימטער ראש־הישיבה זאָגט אַ שיעור אין הלכה און אגדה פאַר אַ ריזיגען עולם און טאַקע אויף מאַמע־לשון־אידיש, און וואָס נאָך פאַר אַ אידיש! און דער גרויסער עולם צוהערער באַשטעהט גראַד פון אַמעריקאַנער געבאָרענער יוגענט.

אַט דער דערמאַנטער ת ו ר ה־פ אָ ר ו ם איז דער יערליכער שיעור, וואו דער באַרימטער גאון און געלערנטער הרב דר. יוסף בער סאָלאָווייטשיק זאָגט איין מאָל אין יאָר אין דעם יאָרצייט־טאָג (ג' שבט), פון זיין פאָטער, הגאון רבי משה סאָלאָווייטשיק, נ"ע, אין אוידיטאָריום פון ישיבת רבי יצחק אלחנן.

און פאַראַכטאָגען זונטאָג איז עס געווען דער טאָג פון דעם דערמאַנטען יערליכען פאָרום. און לאָמיר צוגעבען נאָך עטוואָס: קיינע פראַנט פעידזש נייעס אין דער פּרעסע איז וועגען דעם שיעור ניט געגעבען געוואָרען. קיין ראַדיאָ פּראָגראַם האָט וועגען דעם ניט געמאָלדען. ס'איז געווען בלויז אַ קורצע מעלדונג פון עטליכע שורות אין דער אידישער [illegible] ניט אַלע האָבען עס מסתמא געזעהן), אַז רבי יוסף בער סאָלאָווייטשיק וועט זאָגען דעם יערליכען שיעור זונטאָג, 7 אַזייגער אין אָוונט, אין ישיבת רבי יצחק אלחנן. דאָס איז געווען די גאַנצע פּראָפּאַגאַנדע... און איך קען עדות זאָגען, אַז נאָך לאַנג פאַר דער אָנ־

די שאַפונגען קענען זיין אין טיילען פון קאָסמאָס, ווי אין דער וועלט פון גייסט. און דעריבער געפינען זיך וויסענשאַפטסלייט, וואָס ענטדעקען כסדר אַלץ נייע און נייע זאַכען אין דער נאַטור. דאָס גלייכען זיינען פאַראַן געלערנטע וועלכע שאַפען נייעסען אין דער וועלט פון גייסט.

כדי צו באַפעסטיגען דעם געדאַנק האָט הרב סאָלאָווייטשיק זיך אָפּגעשטעלט גאַנץ ברייט אויף די 2 העברעאישע טערמינען פון ‚בריאה' און „יצירה". ביידע מיינען אייגענטליך אין דער אידישער שפּראַך „באַשאַף", אָבער אַלע חכמי ימי הבינים, די אידישע פילאָזאָפען פון מיטעלאַלטער, פון רבנו סעדיה גאון, דער רמב"ם, דער רמב"ן, רבי אברהם אבן עזרא א. אַ. האָבען פאַנאַנדערגעטיילט די צוויי טערמינען פון „בריאה" און „יצירה". מיט דעם טערמין „בריאה", האָבען זיי געזאָגט, מיינט מען דעם „חומר ההיולי", דעם רויען מאַטעריאַל פון באַשאַף, און מיט דעם טערמין „יצרה" מיינט מען שוין די אויסגעפורעמטע געשטאַלט פון דעם ק אָ ס מ אָ ס (וועלט). דאָס הייסט אַזוי: פריהער האָט גאָט באַשאַפען דעם רויהען מאַטעריאַל און דאַן, שפּעטער, האָט ער פון דעם רויהען מאַטעריאַל באַשאַפען די וועלט מיט פאָרם און געשטאַלט. און אין צווישענצייט פון „בריאה" און „יצירה", זאָגען די חכמי ימי הבינים, האָט די געטליכקייט איבערגעלאָזען פאַרשיידענע דעסטרוקטיווע כוחות וואָס ווערען אין דער קבלה באַצייכענט מיט'ן טערמין „ת ו ל ד י ן ד ת ו ה ו ו ב ו ה ו" און „ח ו ש ך" (כאַאָס און פינסטערניש). און דער מענש, די קרוין פון באַשאַף, דאַרף זיין דער יעניגער, וועלכער זאָל צוימען די דעסטרוקטיווע כוחות פון דער נאַטור. און ווען דער מענש באַ־

שאַפען נייעסען ווען די ענטוישונגען זיינען אַזוי גרויס?

דאָ איז הרב סאָלאָווייטשיק אַריבער צו דער צווייטער אידעע, וואָס ער האָט גערופען מיט'ן קבלה־טערמין פון „שבירת הכלים". אייגענטליך איז זעהר שווער איבערצוזעצען אין אידיש אַט דעם קבלה באַגריף. אָבער דער געדאַנק פון דעם איז, אַז דער מענש דאַרף זיך אַזוי אויסאַרבייטען, אַז קיין ענטוישונג, ווי גרויס זי זאָל ניט זיין, זאָל ניט האָבען קיין עפעקט אויפ'ן מענשען אין זיין דראַנג צו שאַפונג.

דער מדרש (אין בראשית רבה, פ"א) זאָגט: מלמד שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן" (אַז איידער גאָט האָט באַשאַפען די וועלט, האָט ער פריהער באַשאַפען אַנדערע וועלטען און זיי חרוב געמאַכט.

פרעגט זיך די פראַגע: פאַרוואָס האָט גאָט באַלד ניט באַשאַפען גלייך אַט די וועלט?

האָט רב יוסף בער אויף דעם באַמערקט: אַז די אידישע חכמים מיינען מיט דעם „מדרש" צו לערנען דעם מענשען, אַז ער זאָל ניט ענטוישט ווערען טאָמער ווערט איין וועלט זיינע חרוב. וועלטען מעגען טאַקע אונטערגעהן, אָבער דער מענש דאַרף שטענדיג בויען נייע, און קיין ענטוישונג זאָל אים ניט צעברעכען אין זיין דראַנג צו שאַפען נייע און שענערע וועלטען.

אין דעם קבלה פּרינציפּ פון „שבירת הכלים", האָט הרב סאָלאָווייטשיק געזאָגט, שפּיגעלט זיך אָפּ די גאַנצע אידישע געשיכטע. ניטאָ קיין פּעסימיזם אין דעם געשיכטליכען באַוואוסטזיין פון אידישען פאָלק. „איד" און „פּעסימיזם" זיינען די צוויי גרעסטע געגענזאַצען. אין דער פיר טויזענט יאָריגער אידישער געשיכטע איז שוין ניט א י י ן „אידישע וועלט" חרוב געוואָרען. אָבער אידען זיינען ניט געוואָרען פּעסימיסטיש, נאָר האָבען כסדר געבויט נייע וועלטען. ארץ ישראל איז חרוב געוואָרען, האָבען אידען זי ווידער געבויט. זי איז ווידער חרוב געוואָרען, אָבער אידען האָבען ניט אויפגעגעבען די האָפנונג פאַר אַ דריטען בנין. דער באַווייז — די מדינת ישראל. און הרב סאָלאָווייטשיק האָט אויסגערופען מיט פּאַטאָס:

און איז דען ניט דער נייער אויפבוי פון מדינת ישראל אַ באַווייז אויף דעם באַהאַלטענעם כח וואָס ליגט אין אידישען פאָלק, וואָס די „חכמי הקבלה" באַצייכענען מיט'ן טערמין פון „שבירת הכלים"?

מיט דעם זעלבען געדאַנק האָט רבי יוסף בער אויך פאַרענטפערט אַ פּסיכאָלאָגישע מחלוקת צווישען דעם באַרימטען רבי עקיבא און אלישע בן אבויה, וועלכער איז

...אן אינטערעסאַנטע ...רעדע פון הרב דר. ...יוסף סאָלאָווייטשיק

(שלום פון זייט 6)

...יל שווערער ווי „אנפאַנגען“. איז ...אָס איז אפשר געווען דער גע... ...אַנק פון אלישע בן אבויה. רבי ...קיבא האָט אָבער געהאַלטען, אַז ...לישע בן אבויה'ס געדאַנק פון ...ניט קענען געהן צוריק“ איז ניט ...יין אידישער, נאָר איז געקומען צו ...ים פון דער השפעה פון דער רוי... ...ישער קולטור. דער אידישער ...רינציפּ איז אָבער, אַז וויפיל אַ ...ענש זאָל ניט צעבראָכען ווערען ...אָר ער ניט ענטוישט ווערען און ...ז אָנפאַנגען איבערבויען פון דאָס ...י. און אַזוי דאַרף זיין, סאַי וואָס ...ם איז נוגע דער וועלט, און סאַי ...אָס איז נוגע דעם מענש. מעגען ... יסורים פון איבערשאַפען זיין ...ויסע, די גייסטיגע ליידען — ...יבערמענשליכע.

...אַ איד דאַרף אָבער שטענדיג ...יען און איבערבויען.

...(וועגען די אַנדערע צוויי אידעען, ...עלכע הרב סאָלאָווייטשיק האָט ...צייכענט מיט די טערמינען פון ...מיזוג המדות“ און „הודעת החסד“, ...זען מיר איבערלאָזען איצט צו... ...ב מאַנגעל אין פּלאַץ).

JAN. 15, 1957

מסתמא געזען), אַז רבי יוסף בער סאָלאָווייטשיק וועט זאָגען דעם יער־ליכען שיעור זונטאָג, 7 אַזייגער אין אָוונט, אין ישיבת רבי יצחק אלחנן. דאָס איז געווען די גאַנצע פּראָפּאַגאַנדע... און איך קען עדות זאָגען, אַז נאָך לאַנג פאַר דער אָנ־געגעבענער צייט האָט מען שוין קיין זיץ־פּלאַץ ניט געקענט קריגען אין דעם גרויסען אוידיטאָריום, וועלכער האָט 15 הונדערט זיץ־פּלעצער, און די וועלכע זיינען גע־קומען שפּעטער האָבען שוין, נעבאָך, געמוזט שטעהן די גאַנצע צייט. און „די גאַנצע צייט“ האָט געמיינט פון אַזייגער 7 ביז 12 (מיד־נאַיט). דאָס איז 5 שעה. יאָ, פינף שעה האָט הרב סאָלאָווייטשיק גערעדט און קיינער האָט זיך ניט גערירט פון אָרט (בלויז מיט אַ קורצען איבער־רייס פון 5 מינוט ביים איבערגאַנג פון הלכה צו אגודה).

ס'איז געווען אַ הערליך בילד צו זעהן ווי נאָהענט צו צוויי טויזענט מענשען, די איבערוויעגענדע מעהר־הייט יוגענטליכע, זיינען געזעסען מיט גרויס אינטערעס און זיך צוגע־הערט צו די בליציגע „הלכה און אגדה“ געדאַנקען, וועלכע דער באַ־רימטער ר' יוסף בער סאָלאָוויי־טשיק האָט אַרויסגעבראַכט אין אַ פּרעכטיגען, קלאָרען און שעהנעם אידיש. און אַ באַווייז, אַז די באַ־טייליגטע יוגענטליכע האָבען גוט פאַרשטאַנען אידיש איז דער פאַקט וואָס זיי זיינען געזעסען מיט פעדערס און בלייפעדערס אין די הענט און האָבען פאַרשריבען וואָס דער ראש־הישיבה האָט געזאָגט.

וואָס פאַר אַ טרייב־קראַפט האָט צוזאַמענגעבראַכט דעם גרויסען עולם?

איז עס דער כוח פון תורה? ציז איז עס דער כוח פון הרב יוסף בער סאָלאָווייטשיק? אָדער ביידע צו־זאַמענגענומען? דער פאַקט בלייבט אָבער, אַז אויך מיט אידיש קען מען צוזאַמענברענגען אַ גרויסען עולם. מער ניט, וואָס אויך אין אידיש דאַרף מען סערווירען גוטע סחורה.

דאָס איז זיך גלאַט אַזוי פאַרביי־געהענדיג.

ווי שוין דערמאָנט, האָט הרב סאָלאָווייטשיק'ס שיעור געדויערט פינף שעה און איז באַשטאַנען פון צוויי טיילען: דער הלכה־טייל אין דעם ענין פון „קידוש החודש, וועל־כער האָט אַרומגענומען פאַרשיי־דענע הלכה'שע פּראָבלעמען פון „ראש חודש“ און „ימים טובים“, און דאַן איז ער אַריבער צום אגדה־טייל, וועלכער איז געווען אַ מייס־טערווערק געפלאָכטען פון אגדה מיט פילאָזאָפיע, פון קלאַסישען דרוש מיט דער מיסטישער קבלה.

ס'פאַרשטעהט זיך, אַז אין אַ צייטונגס־אַרטיקעל איז אוממעגליך איבערצוגעבען אַ פינף־שעה'דיגען שיעור פון תורה. מיר וועלען אָבער זיך באַמיהען איבערצוגעבען כאָטש איניגע עיקר־געדאַנקען! וועגען זיין אויפפאַסונג וואָס עס מיינט אידיש־קייט, און וואָס מען דאַרף לערנען פון דעם.

דער סוד פון יהדות (אידישקייט) האָט געזאָגט הרב סאָלאָווייטשיק, ליגט אין פיר גרונד־אידייען. (מיר וועלען זיך בלויז אָפּשטעלען דאָס מאָל אויף צוויי פון זיי).

די ערשטע אידעע איז — יצירה (שאַפונג). וואָס עס מיינט, אַז פון די „בראשית צייטען“ אַז האָט די געטליכקייט איבערגעלאָזן פאַר דעם מענשען אַ פּלאַץ אין דער וועלט, וואו ער דאַרף און זאָל שאַפען. און

...ובוהו“ און „חושך“ (כאאס און פינסטערניש). און דער מענש, די קרוין פון באַשאַף, דאַרף זיין דער יעניגער, וועלכער זאָל צוימען די דעסטרוקטיווע כוחות פון דער נאַטור. און ווען! דער מענש באַ־צווינגט די פיזיקאַלישע און ביאָ־לאָגישע נאַטור־כוחות פאַר דעם וואוויל פון דער מענשהייט, דאַן דערגרייכט ער צום פונקט וואו זיין שאַפונג קען באַצייכענט ווערען מיט'ן טערמין „יצירה“.

און נאָך מער האָט הרב סאָלאָ־ווייטשיק געזאָגט: אַז דאָס וואָס דער מענש דאַרף זיין אַ „יוצר“, אַ שאַפער, איז ניט בלויז אַ פּריווי־לעגיע, נאָר ס'איז גאָר אַ מצוה. ווייל די תורה, וואָס האָט פאַר־שריבען אַ פּרשה „בראשית“, די פּרשה פון באַשאַף, מיט אַלע איינ־צעלהייטען, איז זי ניט פאַרשרי־בען געוואָרען בלויז אַלס אַן ערנ־צעהלונג. ניין. די תורה דער־צעהלט ניט קיין מעשות. די פּרשה פון „בראשית“ איז געגעבען גע־וואָרען צו לערנען פון איר. און די לערע איז, אַז דער מענש דאַרף זיך לערנען פון גאָט צו זיין אַ באַשאַ־פער. אין פונקט ווי הז"ל זאָגען: „מהו רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון“ (אַזוי ווי גאָט איז פול מיט רחמנות, אַזוי דאַרף אויך דער מענש זיך גלייכען צו גאָט און זיין פול מיט רחמנות). פונקט אַזוי דאַרף זיך דער מענש גלייכען צו גאָט אויך אין דעם געביט פון „יצירה“ (מהו יוצר עולמות אף אתה היה יוצר עולמות).

אָבער די הויפּט אויפגאַבע פון דעם מענשען, האָט הרב סאָלאָ־ווייטשיק ווייטער געפירט זיין פילאָזאָפישען שמועס, דאַרף זיין צו שאַפען אין דער וועלט פון גייסט. שאַפער פון גייסט זיינען אייגענטליך געווען די אבות און די שפּעטערדיגע גרויסע מענשען פון אידישען פאָלק.

אברהם איז געווען דער ערש־טער, וועלכער האָט געשאַפען נייעס אין דער היסטאָרישער גייס־טיגער וועלט. ער האָט צובראָ־כען אַ וועלט פון עבודה זרה, פון פאַלשע אידעען, אַ וועלט, וועלכע האָט געגלויבט אַז דיקטאַטאָרס און טיראַנען זיינען געטער, און ער האָט אַנטפּלעקט אַ נייע גייסטיגע וועלט פון חסד, פון גוטסקייט און פון ברידערליכקייט.

געווען צייטען, האָט רבי יוסף בער באַטאָנט, ווען אידען האָבען זיך געמעגט ערלויבען צו זיין בלויז שומרים (היטער) פון אַלטע איינ־געפונדעוועטע ווערטען. דאָס זיי־נען געווען די צייטען ווען תורה־לערנען איז געווען פאַרשפּרייט צווישען די ברייטסטע מאַסען פון פאָלק. דעמאָלט האָט מען זיך גע־קענט ערלויבען צו זיין בלויז שומרים (היטער). אָבער אין אמע־ריקע, פונקט ווי אין אַמאָליגע צייי־טען פון מיטעלאַלטער, טאָר מען זיך ניט באַנוגענען בלויז מיט'ן זיין „היטער“. דאָ מוז מען ווערען „יוצרים“, שאַפער פון נייעם אי־דישען גייסט. דאָ דאַרף מען בויען. דאָ פאָדערט זיך „יצירה“. מען דאַרף נעמען דעם אַמעריקאַנער („תוהו ובוהו“ און „חושך“) דע־סטרוקטיווען כאָאס (וואָס אַנבאַ־לאַנגט אידישקייט) און אים פאַר־וואַנדלען אין אַ פּראַכטפולער שאַ־פונג פון אידישען גייסט.

אָבער ווי קען מען בויען און

...הכלים“?

מיט דעם זעלבען געדאַנק האָט רבי יוסף בער אויך פאַרענטפערט אַ פּסיכאָלאָגישע מחלוקת צווישען דעם באַרימטען רבי עקיבא און אלישע בן אבויה, וועלכער איז באַקאַנט אין דער גמרא אַלס „אחר“, ווייל ער איז אויף דער עלטער געוואָרען אַן אַפּיקורס.

אין דער גמרא „חגיגה“ (דף ט"ו) ווערט געבראַכט, אַז אלישע בן אבויה האָט געזאָגט, אַז אַ תלמיד חכם (שסרח) וואָס איז גע־וואָרען אַן „אַפּיקורוס“ קען שוין קיין תשובה ניט טאָן (אין לו תקנה). אלישע האָט פאַרגליכען אַזאַ „אַפּיקורוס“ צו אַ צעבראָכע־נער גלעזערנער כלי, וואָס מ'קען שוין ניט פאַרריכטען און זי ברענ־גען צו איר ערשטען צושטאַנד. רבי עקיבא האָט אָבער געזאָגט, אַז אויך אַ גלעזערנע צעבראָכענע כלי קען מען נאָך פאַרריכטען ווי גע־ווען אַמאָל (דאָס איז דער תמצית פון דער גמרא).

אין וואָס איז דאָ באַשטאַנען די מחלוקת צווישען די צוויי גייס־טיגע ריזען? פּראַקטיש דוכט זיך דאָך, אַז אלישע בן אבויה איז דאָך גערעכט. ציז קען מען טאַקע פאַר־ריכטען אַ גלעזערנע צעבראָכענע כלי?

אָבער הרב סאָלאָווייטשיק האָט געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז די מחלוקת זייערע איז באַשטאַנען אין אָפּשאַצען די גייסטיגע איי־גענשאַפטען פון אַ מענשען. אלישע בן אבויה האָט געהאַלטען, אַז אַ מענש, וועלכער געהט אַראָפּ פון גלייכען וועג, קען זיך שוין מער ניט פאַרריכטען, פונקט ווי מ'קען ניט פאַרריכטען אַ גלעזערנע צע־בראָכענע כלי. אלישע בן אבויה האָט גלייכצייטיג אויך געוואוסט, אַז עס איז יאָ פאַראַן אַ וועג ווי אַזוי מען קען גוט און פאָלקאָם פאַרריכטען צעבראָכענע גלאָז — און דאָס איז דורכ'ן צוריק איבערד־קאָכען דאָס גלאָז אין דעם קאָך־קעסעל מיט אַ הויכער טעמפּע־ראַטור. און דעסגלייכען קען זיך דער מענש אויך איבערקאָכען און דערגרייכען צו זיין ערשטער שלימות, גאַנצקייט. אַזאַ איבער־קאָכען פאָדערט אָבער גרויסע גייסטיגע יסורים. און אלישע בן אבויה האָט געהאַלטען, אַז ער קען שוין דאָס ניט דערווייזען. צו־פיל גייסטיגע ליידען וואָלט ער געדאַרפט איבערלעבען אויף זיין וועג צוריק. און דעריבער האָט אלישע בן אבויה געזאָגט: „שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר“) אַז ער קען שוין ניט קיין חרטה האָבען. רבי עקיבא האָט אָבער געהאַלטען, אַז אַ מענש קען זיך יאָ איבערשאַ־פען, און ער האָט עס באַוויזען מיט זיך אַליין. אין עלטער פון פערציג יאָר האָט רבי עקיבא אָנגעהויבען לערנען „אלף־בית“ צוזאַמען מיט קליינע קינדער אין חדר. אמת, ס'האָט וועה־געטאָן צו זיין מיט קליינע קינדער אין חדר. די ליידען זיינען געווען גרויסע. די גייסטיגע יסורים — איבערמענשליך. אָבער ער האָט באַוויזען, אַז אַ מענש קען זיך איבערשאַפען. פון אַן עם־הארץ קען ווערען אַ גרויסער תלמיד חכם, ווי רבי עקיבא איז שפּעטער געוואָרען איינער פון די גרעסטע תנאים פון זיין דור. ס'איז אָבער אויך אמת, אַז „געהן צוריק“ איז

(שלום אויף בינטעל בריף זייט)